

Даріуш МАТЕРНЯК

Польсько-український портал polukr.net, головний редактор

ORCID: 0000-0001-5359-594X

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

Принаймні з моменту закінчення Другої світової війни, тобто з 1945 року, міжнародне право було основою для відносин між державами. Власне, спроби врегулювати відносини між країнами були й раніше як шляхом підписання міжнародних документів (таких як Женевська та Гаазька конвенції), так і через створення відповідних організацій, наприклад, Ліги Націй, яку створили після Першої світової війни. Ці зусилля, які стали результатом війн, й особливо величезних втрат і руйнувань, завданих Європейському континенту Першою світовою війною, не призвели, врешті, до успішного врегулювання міжнародної ситуації та можливості мирного вирішення суперечок.

Потрібна була масова трагедія Другої світової війни, щоб запровадити правові норми, які дозволили б відносно ефективно регулювати міжнародні відносини. Документом, який регулював основні питання, пов'язані з цим, був і залишається Статут ООН. Це багатостороння міжнародна угода, підписана 26 червня 1945 року в Сан-Франциско. Вона регулює основні принципи міжнародних відносин і заснувала ООН як інституцію, ціллю якої є забезпечення дотримання цих правил. Цей документ відводить ключову роль Раді Безпеки ООН як органу, відповідальному за реалізацію цілей цього документу, а також має повноваження запроваджувати економічні, дипломатичні та військові санкції, і дозволяє використовувати збройні сили.

Положення статті 2 Статуту ООН слід вважати ключовими. За ним країни-члени зобов'язуються уникати загрози застосування сили чи застосовувати її проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави [1].

СРСР також був серед підписантів Статуту ООН. Після розпаду цієї держави РФ стала її спадкоємицею, взявши на себе всі міжнародні зобов'язання, включаючи договори, які раніше взяв на себе СРСР, зокрема ті, що випливають зі Статуту ООН. Тому російська агресія проти України залишається явним порушенням принципів міжнародного права, яких Росія була співавтором, і яких вона мала дотримуватися так само як інші країни-члени. Це стосується також повномасштабної агресії Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, та дій, які РФ розпочала вісім років до цього, незаконно анексувавши Крим 20 лютого 2014 року. Включення території Кримського півострова до складу РФ було і залишається незаконним актом, що повністю суперечить основним принципам міжнародного права, і що також є глибоко шкідливим для майбутнього міжнародних відносин, адже створює надзвичайно небезпечні прецеденти.

Виходом із ситуації, що склалася, є повернення РФ до дотримання норм міжнародного права та інших принципів, що безпосередньо впливають із Статуту ООН та інших документів, що регулюють принципи функціонування держав і відносини між ними. Польська дипломатія неодноразово звертала увагу на потребу встановлення норм міжнародного права як основи для міжнародних відносин як на рівні ООН, так і в інших інституціях. Особливо варто відзначити позицію президента Польщі Анджея Дуди, який на рівні ООН не раз звертав увагу на необхідність врегулювання питань, пов'язаних із діями Росії, із використанням норм міжнародного права. «Мир і закон - два ключових слова, завдяки яким розуміємо і цінуємо роль ООН протягом останніх 70 років світової історії. Мир і закон – два слова, без яких неможливо уявити співіснування націй, етнічних груп, послідовників різних релігій (...) Однією з перших жертв цієї війни стало міжнародне право, іншою – права людини (...) Закон сприяє ефективному функціонуванню суспільств, які творять держави, а також успішному та мирному встановленню відносин між цими державами. Давайте створювати світ, заснований на силі права, а не на праві сили», – сказав Анджей Дуда під час виступу в ООН 28 вересня 2015 року, прямо маючи на увазі дії РФ щодо України [2].

Головною проблемою вирішення таких питань міжнародної безпеки за допомогою правових механізмів є те, що РФ, яка, як ми вже зазначали, є спадкоємицею СРСР і водночас одним із постійних членів головного керівного органу ООН — Ради Безпеки. Будучи однією з п'яти країн, що входять до складу цього органу (поряд із США, Великою Британією, Францією та Китаєм), вона має право вето, тобто право блокувати будь-яке рішення, яке може прийняти Рада Безпеки. Варто зазначити, що правом вето зазвичай зловживають країни, які ним володіють – їхнім пріоритетом зазвичай є досягнення власних політичних цілей, зокрема на рівні Ради Безпеки ООН та в інших структурах цієї організації – без урахування принципів міжнародного права. На жаль, без досягнення наднаціонального консенсусу щодо потреби забезпечення першорядної ролі міжнародного права, зокрема за участі п'яти держав, що володіють цими надзвичайними повноваженнями, зробити принципи міжнародного права основою для міждержавних відносин буде вкрай важко, або взагалі неможливо.

Роль ООН у врегулюванні міжнародної ситуації після 1945 року важко переоцінити. Завдяки діяльності цієї організації неодноразово вдавалося уникнути серйозних конфліктів, а також обмежити наслідки тих, що вже розпочалися. Проте з плином часом і зі зміною міжнародних умов, ця організація потребує змін і реформ. Сам факт, що спочатку її створила 51 країна, а зараз їхня кількість досягла майже 200, свідчить про те, що міжнародна ситуація суттєво змінилася, і хоча основні принципи міждержавних відносин залишаються незмінними, слід вносити зміни в саму організацію та принципи її функціонування, щоб вона могла діяти ефективніше у разі виникнення загрози міжнародному миру та безпеці – таких як дії РФ проти України. Тільки за такого сценарію

можна буде уникнути подібних подій у майбутньому, які породжують конфлікти, війни і руйнування.

Для досягнення цієї цілі необхідно провести широку дипломатичну діяльність, спрямовану на максимально сильний тиск на владу РФ, щоб вона почала поважати взяті на себе зобов'язання. Слід виходити з того, що це буде довготривалий процес – протягом років, можливо, навіть десятиліть, адже позиція нинішньої влади та політичних еліт РФ та російського суспільства не залишає сумнівів щодо їхньої позиції щодо цих проблем. Досвід періоду так званої Холодної війни – 1945-1989 років, періоду часу, що закінчився поразкою «Імперії зла» та розпадом СРСР, однак свідчить, що такий тиск, розтягнутий у часі, але здійснюваний послідовно, має сенс і може принести реальні результати.

1. *Статут Організації Об'єднаних Націй*, см. 2, https://www.un.org/pl/dokumenty/karta_onz.php

2. *Джерело: виступ Анджея Дуди в ООН*, <http://www.prezydent.pl>

Materniak Dariusz. The role of international law as the basis of international peace and security

The article concerns issues related to the importance of international law as the basis of international relations after 1945 and in the modern world. Draws attention to the illegal actions of the Russian Federation since 2014, related to the annexation of Crimea and armed aggression against Ukraine. It also shows exemplary activities of Polish diplomacy at the UN forum, emphasizing the need to return to compliance with international law, and draws attention to the need for changes in the functioning of the UN Security Council.

Keywords: Ukraine, Crimea, Russia, annexation, international law, Poland, United Nations, Charter of the United Nations.

Матерняк Даріуш. Роль міжнародного права як основи міжнародного миру та безпеки

Стаття стосується питань, пов'язаних із значенням міжнародного права як основи міжнародних відносин після 1945 року та в сучасному світі. Звертає увагу на незаконні дії Російської Федерації з 2014 року, пов'язані з анексією Криму та збройною агресією проти України. Також вказує на діяльність польської дипломатії на форумі ООН, наголошується на необхідності повернення до дотримання міжнародного права та звертає увагу на необхідність змін у функціонуванні Ради безпеки ООН.

Ключові слова: Україна, Крим, Росія, анексія, міжнародне право, Польща, ООН, Статут ООН.